

Boekbesprekingen

Chantal Dupille, *Les enragés du XVe siècle. Les étudiants au Moyen-Age*. Les éditions du Cerf. Paris 1969. 221 p. Fr. 14.—.

Volgens het voorwoord van Pierre Lyautey, 'Président honoraire de la Société des gens de Lettres', is de schrijfster geïnspireerd door de Parijse mei-gebeurtenissen van 1968. Rechtstreeks of indirect? Het kan n.l. ook zijn, menen wij, dat zij geïnspireerd is door een vergelijking die Georges Pompidou, Frankrijks huidige president, maakte in de bijeenkomst van de Assemblée Nationale d.d. 14 mei 1968 en die als citaat het boek opent:

'Je ne vois de précédent dans notre histoire qu'en cette période désespérée que fut le XVe siècle, où s'effondraient les structures du Moyen-Age, et où, déjà, les étudiants se révoltaient.'

Chantal Dupille constateert dat de geschiedenis heeft 'un caractère cyclique'. De vijftiende eeuw is evenzeer een overgangperiode geweest als de twintigste eeuw dat is. Het laatste hoofdstuk maakt dat voor de vijftiende eeuw duidelijk. Vandaar zekere natuurlijke parallellismen, o.a. in de verhouding van de i.c. Parijse studentengemeenschap tot de overheden, wereldlijk en geestelijk. Pompidou, dat is in bovenstaand citaat duidelijk geworden, heeft deze parallellismen eveneens onderkend.

De schrijfster verdeelt haar stof over drie hoofdstukken:

- I. L'université au XVe siècle.
- II. Maîtres et étudiants.
- III. Révoltes et réformes.

Ieder hoofdstuk sluit met een reeks van toelichtende teksten uit de uitgebreide en interessante literatuur, die Frankrijk over de geschiedenis van het universitaire onderwijs bezit. Naar deze authentieke fragmenten wordt telkens in de context verwezen, waarbij de schrijfster er in slaagt het evenwicht tussen eigen en ontleende tekst te handhaven, het minst, komt ons voor, in het derde hoofdstuk, waar het eigenlijk op aan komt.

Hoofdstuk I geeft bijzonderheden over ontstaan en ontwikkeling van het universitaire onderwijs, met speciale aandacht aan de vier destijds bestaande faculteiten: 'letteren en wijsbegeerte', theologie, recht, medicijnen. De titel van de tweede paragraaf valt op: 'Un état dans l'état'. In deze situatie ligt de bron van veel toenmalige onrust: de studenten verdedigen hun onafhankelijke positie met kracht en met, weer 'moderne', middelen. Hun meest geduchte wapen, 'l'arme la plus redoutable', was 'la grève de cours', de stopzetting van alle universitaire activiteiten in de meest volledige zin.

Hoofdstuk II schetst de onderlinge verhouding van docenten en studenten, de verhouding tot wereldlijke en geestelijke overheden, dagindeling, ceremonieel enz. Het interne leven werd gekenmerkt door een zekere hardheid; de discipline was streng, 'une discipline de fer', de vrijheid beperkt, 'étudier de tous ses nerfs'. Dit alles staat in tegenspraak tot wat over het buiten-universitaire leven wordt verteld,

het buiten-universitaire leven, waar François Villon (ca. 1432-1465) gold als de grote, maar ook als de boze figuur.

Hoofdstuk III tekent de revoltes, vrijwel steeds voortvloeiende uit de oude, maar langzamerhand verouderende rechten, die de universiteit bezat en die haar discipelen tot alle prijs trachtten te handhaven, tegen de koning, het parlement, de Parijse overheid, de geestelijkheid, in. Een van te voren verloren strijd, die in 1452 bezegeld werd in de hervormingen op last van Karel VI door kardinaal d'Estouteville ontworpen.

De schrijfster heeft ongetwijfeld zekere overeenkomsten mogen vaststellen tussen de universitaire crises van de 15e en van de 20e eeuw, maar het zijn o.i. uiterlijke. De achtergronden verschillen menen wij, grotelijks. Van sociaal-revolutionaire bewogenheid, internationaal toch wel een der sterkste motoren van de huidige opstandigheid, is in de 15e eeuw klaarblijkelijk zo goed als geen sprake geweest. Het ging veeleer om privé-rechten van een besloten gemeenschap. Slechts in een enkel geval organiseerde, althans volgens het boek, de Universiteit protestbetogingen tegen maatschappelijke ellende, n.l. in 1412, 'pour protester contre les malheurs de la guerre', i.c. de honderdjarige oorlog tussen Frankrijk en Engeland. In die jaren bleek 'le prédicateur Jean Courtecuisse', als een vijftiende-eeuwse Cohn-Bendit, een 'grand meneur de foule' te zijn.

Het slothoofdstuk geeft o.i. niet, wat men er op grond van de in het begin omschreven 'inspiratie' van mag verwachten, maar als geheel gezien heeft de schrijfster ons een goed leesbaar nuttig boek geschonken.

Van der Velde

Friedrich Schneider, *Selbsterziehung in Vergangenheit und Gegenwart*. A. Henn Verlag. Ratingen bei Düsseldorf, 1967. 183 blz. f 17.40.

Friedrich Schneider is geboren in 1881; toen dit boek verscheen was hij dus 86 jaar oud. Men mag uit die late productie afleiden dat het onderwerp hem na aan het hart heeft gelegen. Misschien mag men ook zeggen: Hij heeft er zich in vastgebeten. *Selbsterziehung in Vergangenheit und Gegenwart* is vermoedelijk sluitstuk en pedagogisch testament. Hij heeft er, weer vermoedelijk, zo ongeveer alles in bijeengebracht wat hij van het onderwerp weet en dat is veel. Maar vandaar een wat vermoeiende volledigheid. Hij kan blijkbaar geen vondst verzwijgen, hoe klein ook en hoe ver verwijderd het verband soms ook is.

Die volledigheid heeft voor de lezer gevolgen. Men moet, in de eerste plaats, soms naarstig speuren naar de hoofdlijnen, voorzover die niet in de koppen van de achttien hoofdstukjes zijn aangegeven. Een tweede consequentie is dat hij onvermijdelijk in herhalingen vervalt. Zo in hoofdstuk III: *Idee und Wirklichkeit der Selbstbildung und Selbsterziehung in der Antike*, blz. 46: 'Bei Seneca kehren die uns bereits aus den voranstehenden Untersuchungen bekannten Methoden und Mittel der Selbsterziehung - mitunter in neuen Formulierungen und Begründungen - wieder'.

Bij deze zinsnede had het kunnen blijven; dat er 'mitunter', 'zo nu en dan', een nieuwe formulering of een nieuwe motivering gevonden wordt, rechtvaardigt o.i. niet een uitgebreide herhaling.

Schneider blijft o.i. te veel hangen aan details, terwijl de principiële afhankelijkheid van levensbeschouwing en wisselingen binnen de levensbeschouwingen, van maatschappelijke situatie en wisselingen binnen de maatschappelijke situaties, die gezamenlijk de sterke variatie 'in Vergangenheit und Gegenwart' verklaren, niet duidelijk in het licht wordt gesteld. Vandaar dat de vraag open blijft: Wat verstaat hij nu precies onder Selbsterziehung? Wat is de inhoud, waar liggen de grenzen? Er zijn wel herhaaldelijk

aanlopen tot een definiëring, maar bevredigd wordt men eerst – laat – in hoofdstuk XVII: *Anstösze zur Selbsterziehung*, dat in een twaalftal punten een samenvatting geeft van wat Schneider in zijn beide hoofdcategorieën: *A. Endogene Veranlassungen* en *B. Exogene Anstösze* als drijfkrachten tot zelfopvoeding ziet. Dan komt hij tot ongeveer dezelfde hoofdgroepen als Spranger in *Psychologie des Jugendalters*, Goldbrunner in *Sprechzimmer und Beichtstuhl*, en – voegen wij er bij – Wijngaarden in *Hoofdproblemen der volwassenheid*.

Hoofdstuk I geeft een inleiding tot de geschiedenis en de fenomenologie der zelfopvoeding, de hoofdstukken II t/m XII zelfopvoeding in het verleden, van Boeddhisme via o.a. de Klassieken, het Oude en het Nieuwe Testament, Thomas à Kempis, Ignatius van Loyala naar Verlichting en Romantiek; hoofdstuk XIII t/m XVI zelfopvoeding in het heden: De jeugdbewegingen met haar bijverschijnselen.

Het slothoofdstuk geeft het resultaat van een enquête. 'Resultaat' is te sterk gezegd, als men het woord althans een positieve betekenis toekent. Anderen dan Schneider hebben op grond van negatieve ervaringen tegen het gebruik van de Fragebogenmethode ten behoeve van zelfopvoeding gewaarschuwd. Terecht. De omgrenzing van het begrip is – we gaven dit reeds aan – van nature uitermate vaag; de beantwoording uitermate subjectief. Vandaar dat deze enquête in feite een mislukking geworden is.

Laat ons niet in mineur eindigen. Natuurlijk heeft dit boek waarde als een der weinige geschriften op een terrein, dat slechts sporadisch bestudeerd blijkt te worden. Ook om de nauwgezetheid waarmee de verschillende perioden binnen de geschiedenis van de zelfopvoeding zijn doorvorst. Men stuit dikwijls op interessante vondsten en men kan respect hebben voor de onverdroten arbeid van de auteur tot op zo hoge leeftijd op een terrein dat hem lief is. En voor zijn vasthoudend pleidooi ten behoeve van onvoldoend- aangeboorde krachten in het individu. Bij al ons respect houden wij enkele bezwaren.

Van der Velde

Josef Derbolav, *Frage und Anspruch*. Pädagogische Studien und Analysen. A. Henn Verlag, Ratingen 1970, 447 pp.

De geschriften in deze bundel verenigd houden zich op zeer grondige wijze met enkele actuele pedagogische problemen bezig. Van deze regel wijkt zelfs zijn studie over Theodor Litt in zoverre niet af, dat hier voor het eerst een kritische synthese van deze hoogst markante denker, zijn wetenschappelijke en wijsgerige strijdpositie geboden wordt. Derbolav's volgende groep studies betreft vooral de fundering van het pedagogische denken, waarop zijn zeer belangrijke studie over de grondstructuur van een 'Pädagogische Fakultät' terugkomt. Daartussen ligt een reeks studies over leerplantheorie en didactiek op middelbaar-onderwijsniveau.

De weergave van ander standpunt is steeds bijzonder respectvol en zorgvuldig, de schrijfrant vereist een lange adem die langs ingewikkelde paden mee kan rennen. Daarbij interesseert de recensent uiteraard Derbolav's positie-bepaling t.o.v. de pedagogische antropologie, die positief blijkt. Interessant is Derbolav's bijdrage tot de analyse van de 'Umdeutung' der pedagogische realiteit, zoals die door het behaviorisme voltrokken wordt, terwijl hij ook de politiek-ideologiserende pedagogiek van Horkheimer, Adorno, Habermas en dergelijke helder en beknopt weet te bespreken. Uiteindelijk ontwikkelt Derbolav een interessante structuuranalyse, die een systematisch beeld van een pedagogische faculteit uitdrukking geeft. Uiteraard ontmoet hij daarbij ook de gedachtengang van Robinson (1968). Een ge-

dachtenwisseling met deze problematiek en feitelijke faculteitsorganisaties buiten Duitsland blijven helaas buiten de geboden beschouwingen.

Als geheel een boek van uitstekend niveau.

M. J. Langeveld

J. J. Chambliss, *The origins of American Philosophy of Education, 1808-1913*. M. Nijhoff, Den Haag, 1968.

Voor wie zich interesseert voor de geschiedenis van de opvoeding als wetenschap, kunst of techniek in de V.S. en de verschillende stromingen als idealisme, naturalisme en empirisme, kan dit overzicht ter hand nemen. Het toont duidelijk hoe Amerika in deze van Europa afhankelijk is geweest. Het toont evenzeer hoe weinig men in de nieuwe wereld filosofisch dacht in Europese zin. De grote invloed die Pestalozzi, Fröbel of Herbart daar hebben gehad, berust uitsluitend op hun didactische beginselen, die bovendien als voorschriften werden gehanteerd, zonder dat men zich om hun achtergrond bekommerde.

N. F. Noordam

F. Canonge et R. Duce, *La pédagogie devant le progrès technique*. G. Michel, *Pédagogie du dessin*. A. Clause, *Pédagogie rationaliste*. Presses universitaires, Paris, 1968 en 1969.

Dit zijn drie deeltjes uit een grotere serie, kennelijk bedoeld als introductie in bepaalde vakgebieden en bestemd voor a.s. docenten. Als zodanig lijken ze me acceptabel. Voor de lezers van P.S. bevatten ze weinig nieuws, maar ze krijgen een indruk van de stand van het vak in Frankrijk. Het meest interessant is dunkt me het werkje van Clause, dat een moderne pedagogiek wil zijn. Dit blijkt niet slechts uit het vervangen van het woord 'pédagogie' door 'sciences de l'éducation' (behalve in de titel!) maar ook uit het kiezen voor een open stijl in de opvoeding, mede in aansluiting aan Langeveld. Toch is het in zeker opzicht nog ouderwets: het spreekt wel over achtergrondsvragen van waarheid en doel van de opvoeding, maar het geeft ongeveer niets over de concrete subdoelen, milieu's, personen, aspecten en middelen. Verder schijnt de ontwikkeling van de moderne Rooms-Katholieke en Protestantse theologie de schrijver ontgaan te zijn.

N. F. Noordam

J. H. G. I. Giesbers, *Cecil Reddie and Abbotsholme*. Centrale Drukkerij N.V., Nijmegen, 1970.

Een in goed Engels geschreven, evenwichtige dissertatie over een 'highly unusual man' en een 'rather unusual school'. De schrijver heeft ons aan zich verplicht niet slechts door een nauwkeurige levensbeschrijving van de bekende pionier van de New Education, maar meer nog door een gedetailleerde bespreking van zijn moeilijk toegankelijke geschriften. Archiefonderzoek ter plaatse heeft hij daarvoor niet geschuwd. Hij heeft ons 'a fair and objective portrait' van Reddie geschonken en ook de 'less flattering features' getoond. Een goede lijst van historische en pedagogische werken completeert het geheel. Ook al accentueert Giesbers m.i. de originaliteit van Reddie te sterk, hij heeft toch de nodige historische en pedagogische distantie bewaard.

Kortom: een degelijk werkstuk op het gebied van de historische pedagogiek van een schrijver die verwachtingen wekt voor de toekomst.

N. F. Noordam

Camille Jacobs, *Didactiek van het vioolspel, een descriptief onderzoek met beginnelingen*. H. Gianotten N.V., Tilburg, 1970.

Jacobs heeft zich ten doel gesteld iets te laten zien van wat gebeurt als iemand viool leert spelen en hij heeft daaruit didactische conclusies getrokken. Hij gebruikte daarvoor de door hem als vioolleraar in een langdurige praktijk empirisch gevonden methode (M 1), onderzocht verloop en resultaat en kwam zo tot een gewijzigde en verbeterde methode M 2, die tenslotte zou moeten leiden tot een opnieuw verbeterde M 3. Een eenvoudig stukje uit een sonate van Corelli diende als oefenstof.

Viool spelen is een zeer complex gebeuren: er komt van alles bij te pas: het instrument en de strijd-stok; vingers, armen en houding; het gehoor en het gezicht enz. Dit alles staat in relatie – en een steeds wisselende relatie! – tot elkaar. Het is nu de verdienste van Jacobs dat hij dit complex heeft geanalyseerd en teruggebracht tot eenheden, wier koppeling wetenschappelijk kan worden bepaald en berekend, zodat het leerproces a.h.w. kan worden geprogrammeerd. De gemaakte fouten worden daarom niet slechts ontdekt, maar ook gerubriceerd in een successieve en hiërarchische orde. M.a.w. mocht M 1 nog berusten op empirische ervaring, methode M 2 heeft een wetenschappelijk, objectief karakter gekregen en kan als basis dienen voor M 3. Zo gaat de verbetering stap voor stap verder en lijkt een 'vol maakte' methode binnen het bereik der mogelijkheden. Dit alles is de vrucht van 20 jaar systematische studie van lespraktijk, psychologie, fysiologie en mathematica, van dag en nacht met het onderwerp 'leven'. Uit de kleine literatuurlijst blijkt, dat er ook internationaal op dit gebied nauwelijks studies zijn verschenen, laat staan dat er baanbrekend werk is verricht. Het zou daarom van belang zijn als dit boek werd vertaald in het Engels (de korte summary doet het niet voldoende recht) en ook (in verband met de leerlingen van Oistrach!) in het Russisch. Een Nederlandse bewerking voor de vioolleraars, die doorgaans minder gemakkelijk met mathematische en fysiologische gegevens omgaan dan Jacobs, moet zeker verschijnen.

Deze Amsterdamse dissertatie is van hoog niveau, het aan de schrijver verleende cum laude ruimschoots verdiend.

N. F. Noordam